

Adem Zejnullahu

ADEM DEMAÇI NË KËNGËT POPULLORE

Secili popull e ka historinë e vet të dhembshme ka tragjeditë e madhështitë, por e kaluara e shqiptarëve dallon për shumëçka, sepse karakterizohet me luftëra të pandërprera në shekuj për ekzistencë, për çlirimin dhe mëvetësi shtetërore. Sado që sakrificat për liri dhe bashkim kombëtar kishin një shtrirje të madhe gjeografike dhe ishin të shumta, fatkeqësisht lëkurëharta jonë as sot nuk i përthekon të gjitha pjesët e etnisë në një shtet të vetëm.

Gjatë historisë qielli dhe toka shqiptare u mbarësua me mjegulla të dendura dhe furtuna të shumta, të cilat shkaktuan edhe dhembje, edhe vuajtje, por edhe krenari kombëtare. Në këto rrethana të ndërlikuara nuk munguan as heronj të cilët veprimtarinë e tyre e vunë në shërbim të një ideali të lartë kombëtar – duke vetëdijesuar popullin, rinë për çlirimin dhe pavarësimin e atdheut. I tillë është Adem Demaçi, i cili qysh në moshë të re fatin e vet jetësor e lidhi ngushtë me fatin e popullit, me të madhërishmen, për sakrificë sublime.

Të dhënat jetësore e historike dëshmojnë fuqishëm se kapiteni i mirë i anijes është ai që di ta drejtojë anijen edhe në furtunë. Adem Demaçi, gjatë tërë jetës dhe veprimtarisë së tij kombëtare e letrare, e pati parasysh këtë parim, ndaj me kohë u përcaktua për veprim dhe qëndresë në rrugën pa alternativë tjetër, rrugën e veprimtarisë atdhetare.

Folkloristika dëshmon se këngë u këndohen vetëm trimave, atyre që me bëmat e veta, luajnë rol të rëndësishëm në zhvillimin e ngjarjeve, në të cilat fati i individit, i shoqërisë, i kombit dhe i atdheut përcaktohet duke marrë kahe të dëshiruara.

Shqiptarët në ish Jugosllavi patën fatin e keq. Me gjithë gjakun e derdhur për liri e bashkim kombëtar, ata këtë nuk mundën që ta realizonin shekuj me radhë, madje as në Luftën e Dytë Botërore (1941-45), sepse u tradhtuan dhe u masakruan nga forcat ushtarake serbo-sllave. Ranë shumë dëshmorë, të cilët u kënduan dhe u përjetësuan në këngë popullore. Ata në këndimin e tyre e pavdekësuan jetën dhe veprimtarinë e tyre kombëtare.

T'i kthehemi temës së përcaktuar: **Adem Demaçi në këngët popullore**, me qëllim që të vihen në pah aspekte të jetës dhe veprimtarisë patriotike të këtij pishtari të lirisë.

Koha kur jetoj dhe veproj Adem Demaçi nuk ishte fare e favorshme as për këngë e as për shkrime letrare, ngase në çdo hap, veprim, fjalë, krijim a këndim për të dhe për ata që angazhoheshin për çlirimin e Kosovës, ishin të ndaluara. Por, edhe në këto rrethana të rënda, këndimet dhe shkrimet në forma të ndryshme për heronj të kombit nuk munguan.

Këngë për Adem Demaçin kënduan me dhjetëra e dhjetëra këngëtarë të ndryshëm, sidomos gjatë dhe pas viteve '90 të shekullit XX, duke filluar nga: Tahir Drenica, Rifat e Mehdi Berisha, Musa Hërtica, Ilir Shaqiri, Luan Zhegu, Shyhrete Behluli, Sali Mani, Vllaznit Çetaj, Rrahmani e Hamëza, Hysni Klinaku, Sokol Bisaku e Pren Berisha, Syzana Tahirsylaj, Grupi folklorik nga fshati Hajvali, Vëllezërit Duraku etj. Zëri i tyre për Adem Demaçin jehoi në mbarë hapësirën shqiptare, duke nxitur e frymëzuar breza të rinj, por edhe mbarë popullin, për veprime kombëtare e

atdhetare. Përveç këtyre këngëtarëve, për Demaçin kënduan edhe shumë të tjerë, emrat e të cilëve nuk njihen për shkaqe të ndryshme.

Këngët u kënduan më së shumti në diasporë, ku jetojnë dhe veprojnë shqiptarët, atje ku më pak ishte i pranishëm syri dhe veshi i sigurimit shtetëror jugosllav.

Sipas këngëve popullore që patëm mundësi t'i analizojmë, del në pah e dhëna se figura e Adem Demaçit identifikohet tërësisht me fatin e popullit e të atdheut. Baca Adem rrëfëhet ndër ndeja e tubime të ndryshme, madhërohen qëndrimet dhe veprimet e tij prometheiane kundër pushtetit të egër serb, ndërsa këngëtarët këndojnë këngë, me të cilat e pavdekësojnë, duke e ngre në përmendore lirie. Në shumicën e këtyre këngëve pasqyrohet veprimtaria e tij kombëtare, përpjekjet, shpresa, sakrifica dhe vizioni i tij për të ardhmen më të lumtur të popullit tonë. Të gjitha këto, kënga i paraqet në këtë mënyrë:

Si shqiponjë midis bajrakut
Mendje ndritur Adem Demaçi,
Ballë t'kombit t'shqiptarisë
Udhëheq vallen e lirisë.¹

Vargjet e këngës në vazhdim njoftojnë dëgjuesin se populli ka vendosur që të luftojë, të çlirohet dhe të pavarësohet nga pushteti serbomadh:

I madh e i vogël jem betua,
Krejt Kosovën me çlirue.²

¹ Marrë nga audiokaseta: Shqiponja e Malishevës.

² Po aty.

Ndërkaq, Kanga për Adem Demaçin trajton aspektin biografik të këtij personazhi, veprimtarinë e tij kombëtare, qëndresën e madhe nëpër burgjet famëkëqia të serbosllavëve, mosnënshtrimin përkundër vuajtjeve të dënimeve të gjata me burg (gjithsej 28 vjet burg).

Adem Demaçi me veprimtarinë e tij sakrifikuese ka nxitur, frymëzuar e mobilizuar popullin, në veçanti rininë, për aksione kundër dhunës serbo-sllave. Ai i dha forcë për aksione masës së gjerë popullore, sidomos rinisë së Kosovës. Përkushtimin e tij ndaj atdheut, këngëtari popullor e zëroi kësisoj:

Heeej, ky djalosh i nan' lokës
 Është i biri i Kosovës,
 U dha zemër për atdhe
 Si stërnipi Skendërbe.³

Në një tjetër krijim poetik gojor, rapsodi njofton marrësin se vepra e Adem Demaçit ka depërtuar thellë në ndjenjat e popullit, se ajo është bërë pjesë e pandarë e mendësisë dhe e veprimit atdhetar, ngase paraqet dritë në errësirën e pushtetit serbosllav. Është kjo kohë e gjatë e sundimit të robërisë, kur shpresa fillon të sfilitet, ngase dielli i lirisë duket larg. Baca Adem me filozofinë e tij të vetëmohimit i dhuroi besim dhe përkushtim popullit, që të shpresojë e besojë në ditën e lirisë. Shqetësimin e tij të përhershëm për popullin dhe për Kosovën, këngëtari e shpreh me anë të këtyre vargjeve:

³ Këngë e Ilir Shaqirit.

Ban gajret Adem Demaçi se për ne do të jesh shqiptar
Pasha besën nuk ta vrasin, askush Kosovën mbar, o hej.⁴

Ndërkaq, në këngën *Ai është pishtar*, që nuk i dihet autorësia, por që nga teksti lë të nënkuptohet se autori i tij është i arsimuar, në mënyrë edhe më hollësishme, pasqyrohet raporti ndërmjet Adem Demaçit, popullit dhe atdheut:

Zemrat na i fitove
Dhe na le në këmbë.⁵

Në vazhdim të këngës, rapsodi me anë të antonimeve pasqyron edhe relacionin e Demaçit me pushtetin jugosllav në një periudhë të caktuar historike:

Kërkove drejtësi,
T'ofruan qeli.
U frikësuan nga e vërteta
Dhe prej idealit tënd-liri.⁶

Po të vështrohen me kujdes vargjet e lartshënuara nga pikë vështrimi i i veçantë, mund të konstatojmë se në to pasqyrohen dy bota të ndryshme: bota e atij që vuan, sakrifikon, lufton për liri, duke mbrojtur idealin, pragun, nderin, ekzistencën e popullit, të atdheut dhe bota e atyre që pushtojnë, nënshtrojnë, rrahin, burgosin, vrasin dhe bëjnë gjenocid.

⁴ Këndoi Luan Zhegu.

⁵ Po aty.

⁶ Demaçi, *Aromë atdheu*, Përgatitur nga Selatin Novosella, Prishtinë, 2014, f. 198.

Sakrifica sublime e Adem Demaçit në burgjet jugosllave në shumë këngë bëhet motiv trajtimi. Adhurimi i popullit për veprimtarin Demaçi është i madh. Duke e ngre deri në shkallën më të lartë të atdhetarisë, emri i Demaçit bëhet një me idealin më të lartë, me flamurin, që simbolizon kombin, ekzistencën dhe pavdekësinë për mote:

More formën e flamurit
Yll i rrallë përmbi shqiponjë,
Syrin prush e zemrën guri
Se t' thotë bir nëna Kosovë, o hej!⁷

Sipas këngëve të shqyrtuara në këtë punim dhe të atyre që për shkaqe objektive nuk patëm mundësi t'i trajtojmë këtu, të kënduara nga autorë të njohur e të panjohur, del në pah e dhëna se Adem Demaçi është zë dhe vepër e veçantë në historinë e popullit shqiptar. Ai është simbol i qëndresës dhe vizionar për të ardhmen më të mirë të popullit tonë. Nga teksti dhe nënteksti i këtyre këngëve kuptojmë se ky pishtar lirie është promethe, zog i diellit, feniks i sakrificës sublime, simbol i qëndresës me të cilin zërohet ëndrra, dëshira, shpresa, synimi, ideali, përkushtimi shekuj me radhë i popullit tonë për liri dhe pavarësi. Ai është zë kushtrimi që jehoi brenda viseve shqiptare në kohë e hapësirë etnike dhe që nuk ndalet së jehuari, deri sa të ketë pjesëtarë të etnisë sonë të robëruar, të papavarësuar dhe të pabashkuar në shtetin e vetëm.

Adem Demaçi me kohë u bë simbol i qëndresës kombëtare, i sakrificës dhe i lirisë, ndaj depërtoi thellë në

⁷ Po aty.

zemrat e të gjithë atdhedashësve, pa marrë para sysh moshën dhe gjininë. Nga vepra e tij u frymëzuan dhe mësuan breza të tërë se si duhet atdheut, por edhe si mbrohet në rast nevojë.

Këngët popullore e zërojnë në mënyrë të fuqishme aktin madhor të Adem Demaçit, duke e ngritur në përmendore lirie, nga e cila rrezaton dashuria për atdheun. Ky flakadan lirie, në këto këngë popullore, është shembull më i miri i idealit, qëndresës e sakrificës së luftëtarit, heroit të paepur për çështjen madhore të kombit. Kënga popullore, flakadanin e lirisë, Adem Demaçin, e pavdekëson, duke e identifikuar me atdheun, me simbolin e kombit - flamurin, por edhe duke e krahasuar edhe me simbole të qëndresës të popujve të tjerë:

Thërret Kosova Adem o burrë
Emnin tan tash e kem' n' flamur.
Vepra jote i tha gjithë botës
Je Mendela i Kosovës.⁸

Këngët që i kushtohen simbolit të lirisë, Adem Demaçit, janë relativisht të reja. Ato janë krijuar kryesisht gjatë dhe pas viteve '90 të shekullit XX. Disa nga këto këngë i kanë krijuar autorët e shkolluar, por ka edhe të tilla që nuk u dihet autorësia. Këto krijime në shumë raste ngjasojnë mjaft njëra me tjetrën jo vetëm në aspektin përmbajtjesor, por edhe si krijime muzikore me melodi të veçanta.

Në fund do thënë se disa nga këto krijime gojore poetike kanë vlera të konsiderueshme lirike-epike-histo-

⁸ Këndoi Grupi folklorik nga Hajvalia.

rike, siç janë këngët e Ilir Shaqirit, të Luan Zhegur, të Shyhrete Behlulit, të Salih Manit, të Tahir Drencës, të Musa Hërticës etj. Në shumë nga këto këngë, në aspektin ritmik, mbizotëron rëndom, tetërrokëshi. Këngët kanë gjuhë të avancuar, ngase janë krijuar nga interpretues-rapsodë të arsimuar, por ende nuk janë përsosur në aspektin muzikor si krijime të mirëfillta folklorike, sepse koha e krijimit dhe e transmetimit të tyre është e shkurtër dhe ato nuk kanë kaluar nëpër procesin e përpunimit të përbashkët dhe ato nuk kanë variante, të cilat do të ndihmonin në përkryerjen e tyre kompozicionale e melodike.